

Η ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΜΙΑΣ ΡΟΔΙΑΚΗΣ ΠΟΙΚΙΛΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

Μαριάνθη Γεωργαλίδου, Βασίλειος Σπυρόπουλος, Χασάν Καϊλή, Ανθή Ρεβυθιάδου
Πανεπιστήμιο Αιγαίου

1. Εισαγωγή

Η εργασία αυτή πραγματεύεται πλευρές της γλωσσικής ταυτότητας της δίγλωσσης στην Ελληνική και Τουρκική Μουσουλμανική κοινότητα της Ρόδου. Πιο συγκεκριμένα, εξετάζουμε τη δομή και τις κοινωνιογλωσσολογικές παραμέτρους της χρήσης μιας ποικιλίας *πίτζιν* (*pidgin*) η οποία βασίζεται στην Ελληνική και χρησιμοποιείται από τα μέλη αυτής της κοινότητας. Η όλη έρευνα¹ στηρίζεται σε μια εθνογραφικού τύπου κοινωνιογλωσσολογική μελέτη και αποσκοπεί: (α) στην περιγραφή της δομής αυτής της ποικιλίας *πίτζιν* με ιδιαίτερη έμφαση στις δομικές παρεμβολές από την Τουρκική και (β) στη διερεύνηση των επιπτώσεων των *κοινωνικών δικτύων* (*social networks*) στην ποικιλότητα και στη γλωσσική μετακίνηση που παρατηρείται στους κώδικες που χρησιμοποιούνται από αυτή την κοινότητα (Gumperz 1982, Milroy & Li Wei 1995, Zentella 1997, Milroy 2002).

2. Η μουσουλμανική κοινότητα της Ρόδου

Οι Μουσουλμάνοι της Ρόδου είναι έλληνες πολίτες τουρκικής καταγωγής, οι οποίοι κατοικούν στη Ρόδο από το 1522. Αρχικά ήταν κυρίως εγκαταστημένοι στο Κάστρο, τη σημερινή Παλιά Πόλη της Ρόδου, αν και μικρότερες ομάδες είχαν εγκατασταθεί στην ύπαιθρο και ασχολούνταν με τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Από το 1522 ως το 1912, οπότε και η Δωδεκάνησος αποτελούσε κομμάτι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, οι τουρκικής καταγωγής μουσουλμάνοι, ή αλλιώς οι Οθωμανοί, όπως άλλωστε ορισμένοι αυτοαποκαλούνται ακόμα και σήμερα, αποτελούσαν την κυρίαρχη πολιτικά κοινότητα στο νησί. Το 1912, οι Ιταλοί κατέλαβαν τη Δωδεκάνησο και οι τουρκικής καταγωγής μουσουλμάνοι κάτοικοι της Δωδεκανήσου αναγνωρίστηκαν ως θρησκευτική κοινότητα (1912-1943). Μετά την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου στο Ελληνικό Κράτος το 1947, οι μουσουλμάνοι ιταλοί υπήκοοι έγιναν αυτοδίκαια έλληνες υπήκοοι. Αν και δεν αναγνωρίστηκαν ως μειονότητα με το σκεπτικό ότι τέτοια υποχρέωση δεν προέκυπτε από τη Συνθήκη της Λοζάννης, ίσχυαν γι' αυτούς ειδικές ρυθμίσεις με βάση τις οποίες συνέχισαν τη λειτουργία τους εννέα δημοτικά σχολεία, έξι στη Ρόδο και τρία στην Κω, καθώς και τα Βακουφικά συμβούλια. Επίσης, λειτούργησαν νηπιαγωγεία. Η διδασκαλία της Τουρκικής στα σχολεία της κοινότητας εγκαταλείφθηκε *de facto* το 1972, πιθανόν ως αντίμετρο για το κλείσιμο των ελληνικών σχολείων στην Ίμβρο και στην Τένεδο (Tsitselikis & Mavrommatis 2003).

Σήμερα, η κοινότητα αυτή αριθμεί περίπου 2500-3000 μέλη στο νησί της Ρόδου. Οι μουσουλμάνοι μαθητές παρακολουθούν τα δημόσια ελληνικά σχολεία και η Τουρκική χρησιμοποιείται κυρίως εντός της κοινότητας, καθώς δε διδάσκεται επισήμως και δε χρησιμοποιείται στην όλη συνδιαλλαγή με την ελληνόφωνη πλειονότητα είτε σε επίσημα είτε σε ανεπίσημα περιβάλλοντα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, τα τελευταία 50 χρόνια, σχεδόν εξολοκλήρου η μουσουλμανική κοινότητα να έχει μετακινηθεί από μια κατάσταση μονογλωσσίας στην Τουρκική σε μια κατάσταση δίγλωσσίας Τουρκικής και Ελληνικής. Όπως θα δούμε και παρακάτω, οι μεγαλύτεροι σε ηλικία ομιλητές, οι οποίοι μιλούν μια τοπική διάλεκτο της Τουρκικής, χρησιμοποιούν επίσης μια *πίτζιν* ποικιλία της Ελληνικής (δηλ. μια ποικιλία επαφής (*contact vernacular*), όπως ορίζεται από τον Winford (2003: 236)). Η ποικιλία αυτή βασίζεται στην τοπική διάλεκτο της ροδιακής Ελληνικής και έχει δεχτεί ουσιαστική παρεμβολή από την Τουρκική. Οι

¹ Βλ. επίσης τις εργασίες των Georgalidou, Spyropoulos & Kaili (2004, 2005) και Georgalidou, Kaili & Celtec (2005).

μεταγενέστερες γενιές χρησιμοποιούν μια ποικιλία της Ελληνικής με λιγότερες παρεμβολές (η ενδιάμεση ποικιλία (*intermediate variety*)). Αυτή η παρεμβολή εξασθενεί προς την εξαφάνισή της στις ποικιλίες της νεότερης γενιάς. Η μετακίνηση προς την Ελληνική προηγείται στις αστικές περιοχές κατά μια γενιά σε σχέση με τις ημιαγροτικές και αγροτικές περιοχές. Αξίζει επίσης, να σημειωθεί ότι υπάρχουν διαφορετικά επίπεδα επάρκειας στην Τουρκική ανάμεσα στα μέλη της κοινότητας. Είναι χαρακτηριστικό ότι τα μέλη της υποομάδας των μουσουλμάνων κρητικής καταγωγής ήταν παραδοσιακά μονόγλωσσοι στην Ελληνική. Το ίδιο ισχύει και για τους μουσουλμάνους οι οποίοι κατάγονταν και ζούσαν σε συγκεκριμένες αγροτικές περιοχές όπου ο αριθμός των τουρκικής καταγωγής κατοίκων ήταν ελάχιστος. Επίσης, η γλωσσική ικανότητα στην Τουρκική των μελών της νεότερης γενιάς (*η ομάδα των παιδιών*) χρήζει περαιτέρω διερεύνησης. Όλα τα ‘παιδιά’ στα δεδομένα μας δείχνουν μια προτίμηση στην Ελληνική, η οποία συνοδεύεται από τουλάχιστον παθητική γνώση της Τουρκικής. Κατά συνέπεια, υπάρχει διαφορετική ικανότητα ως προς τη χρήση και των δύο γλωσσών μέσα στην κοινότητα, η οποία εξαρτάται από ιστορικούς, κοινωνικούς, αλλά και εξατομικευμένους παράγοντες.

3. Η έρευνα

Η έρευνα αυτή αποτελεί προϊόν μιας εθνογραφικού τύπου κοινωνιογλωσσολογικής μελέτης, η οποία βρίσκεται σε εξέλιξη και βασίζεται στη συμμετοχική παρατήρηση, τη διεξαγωγή ελεύθερων συνεντεύξεων και την καταγραφή φυσικών συνομιλιών στο πλαίσιο της κοινότητας. Εξετάζονται δύο υποομάδες οι οποίες κατοικούν στην πόλη της Ρόδου και σε μια ημιαγροτική περιοχή μερικά χιλιόμετρα έξω από την πόλη αντίστοιχα. Η επιλογή της συλλογής των δεδομένων με βάση το εθνογραφικό μοντέλο κοινωνιογλωσσολογικών μελετών επιτρέπει τη ρεαλιστική καταγραφή αφενός της χρήσης των διαθέσιμων γλωσσικών πόρων και αφετέρου της δομής των κοινωνικών δικτύων που διαμορφώνονται στο πλαίσιο της κοινότητας (βλ. Gumperz 1982, Milroy & Wei 1995, Milroy 2002). Επιπλέον, επιτρέπει τη συγκριτική θεώρηση των κοινωνικών δομών που καταγράφονται στο αστικό και στο ημιαγροτικό περιβάλλον και της αλληλεπίδρασης τους με τα γλωσσικά ρεπερτόρια των μελών της κοινότητας. Τα δεδομένα που αναλύονται στη συνέχεια καταγράφηκαν κατά τη διάρκεια συμμετοχικής παρατήρησης, την οποία διεξήγαγαν δύο από τους ερευνητές (και οι δύο Ρόδιοι στην καταγωγή, ο ένας μέλος της υπό μελέτη κοινότητας). Η έρευνα διαρκεί περισσότερο από δύο χρόνια. Τα γλωσσικά δεδομένα αποτελούν προϊόν μαγνητοφωνήσεων που έγιναν κατά τη διάρκεια φιλικών συναντήσεων ‘για καφέ’, οι οποίες αποτελούν μια καθιερωμένη καθημερινή κοινωνική πρακτική που επιτρέπει στα μέλη της οικογένειας, στους φίλους και στους γείτονες να διατηρούν τη μεταξύ τους επαφή. Επίσης, μέρος των δεδομένων αποτελούν συνομιλίες κατά τη διάρκεια οικογενειακών γευμάτων στο περιβάλλον της πόλης. Στόχος είναι η συλλογή γλωσσικών δεδομένων, τα οποία επιτρέπουν την ανάλυση δομών γλωσσικής χρήσης από μέλη της κοινότητας που ανήκουν σε διαφορετικές ηλικιακές ομάδες, καθώς και την αντιπαραβολή τους με τη δομή των προσωπικών κοινωνικών δικτύων των ομιλητών. Η ανάλυση βασίζεται σε είκοσι ώρες μαγνητοφωνημένων συνομιλιών με και ανάμεσα σε: (α) 17 ομιλητές στην πόλη, οι οποίοι εντάσσονται σε τέσσερα μερικώς επικαλυπτόμενα δίκτυα συναλλαγών (*exchange networks*: Milroy & Wei 1995)· και (β) 19 ομιλητές στο ημιαγροτικό περιβάλλον, όλοι μέλη του ίδιου οικογενειακού δικτύου που κατοικεί στην ίδια γειτονιά. Οι ηλικίες των ομιλητών έχουν ως εξής:

- 13 ομιλητές γεννημένοι ανάμεσα στο 1930 και το 1954, οι οποίοι σήμερα αποτελούν τη γενιά ‘των παππούδων’ (6 στο ημι-αγροτικό περιβάλλον, 7 στην πόλη)
- 15 ομιλητές γεννημένοι ανάμεσα στο 1955 και το 1972, οι οποίοι σήμερα αποτελούν τη γενιά ‘των γονιών’ (9 στο ημιαγροτικό περιβάλλον, 6 στην πόλη)
- 8 ομιλητές γεννημένοι ανάμεσα στο 1980 και το 1990 οι οποίοι είναι τα παιδιά και τα εγγόνια των προηγούμενων δύο ομάδων, και σήμερα αποτελούν τη γενιά ‘των παιδιών’ (4 στο ημιαγροτικό περιβάλλον, 4 στην πόλη)

4. Ανάλυση

Στην ενότητα αυτή αναλύουμε τα γραμματικά χαρακτηριστικά των ελληνικών ποικιλιών που χρησιμοποιούνται από τα μέλη της κοινότητας. Πιο συγκεκριμένα, εντοπίζουμε και σχολιάζουμε τα χαρακτηριστικά εκείνα που διακρίνουν διαδοχικές γενιές ομιλητών και ως εκ τούτου μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως δείκτες γλωσσικής αλλαγής. Στη συνέχεια, συσχετίζουμε τη μετάβαση από την πίτζιν ποικιλία της Ελληνικής –που χρησιμοποιούν οι μεγαλύτερες σε ηλικία γενιές– στις πιο στάνταρτ ποικιλίες της Ελληνικής –που χρησιμοποιούν οι νεότερες γενεές– με την αλλαγή στη δομή των κοινωνικών δικτύων, όπως αυτά επηρεάζονται από τις μακροπολιτικές και κοινωνικοοικονομικές αλλαγές.

4.1. Οι ποικιλίες της Ελληνικής που χρησιμοποιούνται από τα μέλη της κοινότητας

4.1.1. Η ποικιλία πίτζιν

Το υπόστρωμα της ποικιλίας αυτής αποτελεί η ροδιακή διάλεκτος της Ελληνικής η οποία ανήκει στην νοτιοανατολική διαλεκτική ζώνη/ομάδα.² Το υπόστρωμα αυτό έχει δεχτεί μια ουσιαστική παρεμβολή από τη φωνολογική και μορφοσυντακτική δομή της Τουρκικής λόγω επαφής.

Γραμματικές δομές που επιδεικνύουν παρεμβολή από την Τουρκική

ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ

Δομή 1: Σύγχυση στη χρήση του γένους αλλά και ταυτόχρονη αποφυγή της δήλωσής του με την χρήση της αμαρκάριστης (default) τιμής του ουδετέρου. Η παρεμβολή προέρχεται από τη μη μορφολογική δήλωση του γένους στην Τουρκική.

(1)	α.	evgale to peθameno, troi
	β.	to idia ora
	γ.	a proskalesume a (e)rti o xotzas mia vradi
	δ.	mia mera o liko endamose me to alepu
(2)	α.	iyi adam 'καλός άντρας'
	β.	iyi kadın 'καλή γυναίκα'
	γ.	iyi cocuk 'καλό παιδί'

Δομή 2: Δημιουργία λέξεων που αποτελούνται από ένα θέμα από την Τουρκική και μια (παραγωγική) κατάληξη από την Ελληνική. Έτσι στο παρακάτω παράδειγμα χρησιμοποιείται το θέμα *xazm-* το οποίο προέρχεται από το ρήμα της Τουρκικής *hazmetmek* 'χωνεύω'. Στο θέμα αυτό προστίθεται η παραγωγική κατάληξη της ελληνικής *-eno*, σχηματίζοντας έτσι το ρήμα *xazmevo* 'χωνεύω'.

- (3) *xazmevo* 'χωνεύω' < *xazm* (< *hazmetmek* 'χωνεύω') + *eno*

² Βλ. τις διαλεκτικές ταξινομήσεις των Κοντοσόπουλου (1994) και Trudgill (2003).

ΣΥΝΤΑΞΗ

Δομή 3: Παράλειψη ή μη συνεπής χρήση του άρθρου. Αυτό οφείλεται στο διαφορετικό τρόπο δήλωσης της οριστικότητας στις δύο γλώσσες. Στην Ελληνική, η οριστικότητα – μη οριστικότητα δηλώνεται με τη χρήση του κατάλληλου άρθρου (βλ. Holton, Mackridge & Philippaki-Warbuton 1997), ενώ η Τουρκική δε διαθέτει άρθρα και επομένως χρησιμοποιεί διαφορετικούς τρόπους δήλωσης της συγκεκριμένης αντίθεσης οριστικότητας – μη οριστικότητας:³

(4) yeneka rjo arya ekatse, nomizo, antras rjo yriyora

Δομή 4: Δεν υπάρχει συμφωνία ανάμεσα στο ουσιαστικό και το επίθετο, με το επίθετο να εμφανίζεται στην αμαρκάριστη (default) τιμή της ονομαστικής ουδετέρου. Αυτό οφείλεται στο ότι στην Τουρκική τα επίθετα δεν κλίνονται, με αποτέλεσμα να μην πραγματώνεται μορφολογικά η συντακτική λειτουργία της συμφωνίας.

(5) α. megalο θia
β. irte skilos ... pinasmeno ita

Δομή 5: Στις ΟΦ με αριθμητικό το ουσιαστικό εμφανίζεται στον ενικό, αντί του αναμενόμενου πληθυντικού στις περιπτώσεις αριθμητικού μεγαλύτερου του δύο. Παρατηρείται επομένως παρεμβολή από την αντίστοιχη σύνταξη της Τουρκικής, όπου το ουσιαστικό επίσης εμφανίζεται πάντα στον ενικό αριθμό.

(6) iŋe dio tria peretria

(7) iki üç kitap aldım
δύο τρία βιβλίο αγοράζω-ΠΡΑ.1ΕΝ
'Αγόρασα δυό τρία βιβλία'

Δομή 6: Προτίμηση σε δομές με το ρήμα στο τέλος. Ενώ η Ελληνική είναι, τυπολογικά, γλώσσα με κεφαλή μπροστά (*head initial language*), η Τουρκική είναι γλώσσα με κεφαλή πίσω (*head final language*), που σημαίνει ότι το ρήμα στην Τουρκική εμφανίζεται στην τελική θέση της πρότασης και πίσω από όλους τους άλλους όρους. Η προτίμηση στην υπό εξέταση ποικιλία στις δομές με ρήμα στο τέλος, οι οποίες, σημειωτέον, είναι τις περισσότερες φορές αντιγραμματικές ή μαρκαρισμένες στην Ελληνική, αποτελούν άμεση παρεμβολή από τη συντακτική δομή της Τουρκικής.

(8) α. afto nomizi xotza ine...
'(αυτή) νόμισε ότι ήταν χότζας'
β. sineteros tu erkete
'ήρθε ο συντάιρός του...'

Δομή 7: Μη χρησιμοποίηση του προθετικού δείκτη σε για τη δήλωση των συντακτικών λειτουργιών του εμμέσου αντικειμένου και του τόπου. Αυτό εξηγείται από το γεγονός ότι στην Τουρκική οι συγκεκριμένες συντακτικές λειτουργίες δεν απαιτούν προθετικό δείκτη άλλα δηλώνονται από τα πτωτικά επιθήματα της δοτικής και τοπικής πτώσης.

(9) α. en imba mayazi tu ego
β. spiti tu itan dipla minare
γ. ipe yineka tu ego a pao kinii

³ Για τη δήλωση της οριστικότητας στην Τουρκική βλ. Ενς (1991), Kornfilt (1997), Lewis (2000), Göksel & Kerslake (2005).

Δομή 8: Χρήση μεταθέσεων (*postposition*) αντί προθέσεων (*preposition*). Έχουμε παρεμβολή από τη δομική τυπολογία της Τουρκικής ως γλώσσα με κεφαλή πίσω, όπως την παρατηρήσαμε και στην περίπτωση της σειράς των όρων (στην Τουρκική οι προθέσεις πραγματώνονται ως μεταθέσεις, καθώς ακολουθούν την Ονοματική Φράση-συμπλήρωμά τους):

(10) ulo ruxa evale nero mesa

Δομή 9: Μη χρησιμοποίηση του δείκτη της υποτακτικής να στις συμπληρωματικές προτάσεις. Χρησιμοποιείται, δηλαδή, γυμνός ο ρηματικός τύπος, ως παρεμβολή από την Τουρκική, στην οποία οι συμπληρωματικές προτάσεις εκφέρονται με το απαρέμφατο ή κάποιο ονοματικό τύπο του ρήματος: οι τύποι αυτοί δεν προσδιορίζονται/εισάγονται από κάποιο μόριο ή δείκτη.

(11) α. sikothike xeretisi mazi mbamba
β. arkinikse munta

Δομή 10: Σε άμεση σχέση με την παραπάνω δομή, δε χρησιμοποιούνται γενικά συμπληρωματικοί δείκτες και σύνδεσμοι για την εισαγωγή των εξαρτημένων προτάσεων. Η παρεμβολή από την Τουρκική έγκειται στο ότι στη συγκεκριμένη γλώσσα οι εξαρτημένες προτάσεις δεν εισάγονται με κάποιο συμπληρωματικό δείκτη ή σύνδεσμο, καθώς η λειτουργία αυτή μαρκάρεται στο ρηματικό τύπο, ο οποίος χρησιμοποιείται για την εκφορά της πρότασης (π.χ. απαρέμφατο, ρηματικό ουσιαστικό, γερούνδιο, κλπ.).

(12) afto nomizi xotza ine...

Δομή 11: Σύγκυση ως προς την κτητική και υπαρκτική σύνταξη. Χρησιμοποιείται η σύνταξη με το ρήμα *έχω* σε υπαρκτικές δομές αντί της αντίστοιχης με το *υπάρχω* (13). Ενώ στην Ελληνική η υπαρκτική και κτητική σύνταξη χρησιμοποιούν δύο διακριτά ρήματα, τα *υπάρχω* και *έχω*, στην Τουρκική η ύπαρξη και η κτήση δηλώνονται από τον ίδιο ρηματικό τύπο *var* και διαφοροποιούνται ως προς τη δήλωση ή μη του κτητικού επιθήματος στο κατάλληλο ουσιαστικό (14-15). Η δομή αυτή επομένως της ποικιλίας που εξετάζουμε είναι το αποτέλεσμα της γενίκευσης της χρήσης του ρήματος *έχω* στην υπαρκτική σύνταξη.

(13) α. iſe enan antropo, peđia en iſe, iſe parayio, iſe oreo maγazi
‘υπήρχε ένας άνθρωπος, ο οποίος δεν είχε παιδιά, αλλά είχε ένα παραγιο και είχε ένα ωραίο μαγαζί’
β. lamba iſe palia
‘παλιά υπήρχαν λάμπες’

(14) bir bahçe-m /-n /-si /-miz/niz /-leri var
ένας κήπος-1EN/2EN/3EN/1ΠΛ/2ΠΛ/3ΠΛ VAR
‘έχω/έχεις/έχει/έχουμε/έχετε/έχουν ένα κήπο’

(15) α. bir bahçe var
ένας κήπος VAR
‘υπάρχει ένας κήπος’
β. çok bahçe var
πολλοί κήποι VAR
‘υπάρχουν πολλοί κήποι’

Δομή 12: Απουσία ασθενών τύπων της προσωπικής αντωνυμίας για τη δήλωση αντωνυμικής αναφοράς. Παρατηρείται δηλαδή παρεμβολή από τη σύνταξη της αναφοράς στην Τουρκική, όπου η

αντωνυμική αναφορά πραγματώνεται είτε με τον ισχυρό τύπο της προσωπικής αντωνυμίας είτε με την απουσία αντωνυμικού τύπου (17).

- (16) α. *evgale to peθameno, troi*
 ‘έβγαλε τον πεθαμένο και τον έφαγε’
 β. *ala ixε mbrosta sto rofudzo mia γραμιθία, tesera atoma agaliazane etsi*
 ‘αλλά είχε μπροστά στο καταφύγιο μια γραμυθιά, την οποία την αγκάλιαζαν τέσσερα άτομα’
- (17) *kitabları getirdim ve masaya koydum*
 βιβλίο-ΠΛ-ΑΙΤ αγοράζω-ΠΡΑ.1ΕΝ και τραπέζι-ΔΟΤ βάζω-ΠΡΑ.1ΕΝ
 ‘Έφερα τα βιβλία και τα έβαλα στο τραπέζι’

ΦΩΝΟΛΟΓΙΑ

Δομή 13: Αποβολή τριβομένων και στιγμιαίων υπερωικών φθόγγων. Όπως φαίνεται από τα παραδείγματα στο (18), στην Τουρκική τα υπερωικά /k, g/ όταν περιστοιχίζονται από φωνήεντα, αποβάλλονται αφήνοντας πίσω τους ένα τριβόμενο υπερωικό χνάρι /^Y/. Ο κανόνας εφαρμόζεται στο πεδίο της (φωνολογικής) λέξης.

- (18) α. /*coçuk-I/* → [*tʃodzu^Yu/* *coçuğu*
 παιδί-ΑΙΤ
 β. *jinekolog-A* → [*zinekolo^Ya/* *jinekologa*
 γυναικολόγος-ΔΟΤ

Παρατηρώντας τα παραδείγματα στο (19), διαπιστώνουμε ότι η ίδια διαδικασία απαντά στη διάλεκτο των Μουσουλμάνων της Ρόδου. Μάλιστα η εμφάνιση του φαινομένου είναι κατηγοριακή (*categorical*). Ειδικότερα, τριβόμενοι και στιγμιαίοι υπερωικοί φθόγγοι αποβάλλονται μεταξύ φωνηέντων. Ενδιαφέρον προξενεί το γεγονός ότι ο κανόνας εφαρμόζεται είτε στο πεδίο της (φωνολογικής) λέξης (19α), όπως συμβαίνει και στην Τουρκική, είτε στο πεδίο της (φωνολογικής) φράσης (19β).

- (19) *αποβολή μεσοφωνηεντικών τριβόμενων υπερωικών*
 α. /*na kâmis/* [*a^Yâmis*]
 β. /*ke jinéka/* [*ce^Yenéka*]
 /*xrónja galatás/* [*xrónja^Yalatás*]

Αξίζει να σημειωθεί ότι μεσοφωνηεντική αποβολή τριβόμενων φθόγγων είναι μια αρκετά διαδεδομένη διαδικασία στις διαλέκτους της Δωδεκανήσου και, ειδικότερα, στη διάλεκτο της Ρόδου (Παπαχριστοδούλου 1986). Η διαφορά με τον κανόνα που περιγράφεται εδώ έγκειται στο γεγονός ότι στις δωδεκανησιακές διαλέκτους, όπως φαίνεται από τα παραδείγματα στο (20α), ο κανόνας αφορά όλα τα τριβόμενα, ανεξάρτητα από τον τόπο άρθρωσής τους. Οι δύο κανόνες όμως συγκλίνουν ως προς το πεδίο εφαρμογής τους: στη διάλεκτο της Ρόδου, όπως και στην ελληνική των Μουσουλμάνων της Ρόδου, ο κανόνας δεν περιορίζεται αυστηρά στο πεδίο της λέξης, (20β).

- (20) *αποβολή μεσοφωνηεντικών τριβόμενων*
 α. *fonúme* [*foúme*]
 /*éleje/* [*élee*]
 /*aníji/* [*aníi*]
 β. /*ðén mu volí na lípso/* [*ém mu olí na lípso*]

Συμπεραίνουμε, δηλαδή, ότι η γλωσσική επαφή είναι δυνατόν να υποβοηθήθηκε στη συγκεκριμένη δομή από έναν κανόνα που υπήρχε ήδη στο γλωσσικό υπόστρωμα της Ροδιακής. Αυτό ίσως εξηγεί εν μέρει τον κατηγοριακό και παραγωγικό της χαρακτήρα.

Δομή 14: Στιγμαιοποίηση των μεσοδοντικών και υπερωικών τριβομένων. Η απουσία των τριβομένων φθόγγων στην Τουρκική είναι υπεύθυνη για τη μη πραγμάτωση της συγκεκριμένης φυσικής τάξης στην ποικιλία αυτή. Στη θέση των συγκεκριμένων φθόγγων της Ελληνικής εμφανίζονται οι αντίστοιχοι στιγμιαίοι της Τουρκικής. Η διαδικασία της στιγμαιοποίησης δεν είναι κατηγοριακή⁴ και φαίνεται να προτιμάται σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα, όπως, για παράδειγμα, στην αρχή της λέξης και σε προ-συμφωνικές θέσεις.

(21)	α.	/θέλο/	[télo]
	β.	/amígdala/	[mígdala]
	γ.	/févji/	[févʝi]
	δ.	/érçete/	[érkete]
	ε.	/oθomanós/	[otomanós]

Δομή 15: Φωνηεντική αρμονία: Στην ομιλία κάποιων ομιλητών, υπάρχουν ψήγματα φωνηεντικής αρμονίας. Η ισχύτητα των παραδειγμάτων υποδηλώνει ότι πρόκειται για εκπνέουσα φωνολογική διαδικασία. Κάποια αντιπροσωπευτικά παραδείγματα δίνονται στο (22).

(22)	α.	/jinéka/	[jenéka]
		γυναίκα-ONOM	
	β.	/zílja/	[zúlja]
		ζήλεια-ONOM	

Αξίζει να σημειωθεί ότι διαφορετικοί τύποι φωνηεντικής αρμονίας απαντούν σε ελληνικές διαλέκτους που ήρθαν σε γλωσσική επαφή με την Τουρκική, όπως για παράδειγμα, η διάλεκτος της Σίλλης και της Μεγίστης. Σε αυτές τις διαλέκτους η αρμονία περιορίζεται στις δύο αρκτικές (23) ή στις δύο ληκτικές συλλαβές της λέξης (24) (Revithiadou *et al.* υπό εκδ.).⁵ Η λέξη της Κοινής Νέας Ελληνικής δίνεται στην αριστερή στήλη. Όταν ο διαλεκτικός τύπος είναι διαφορετικός, δίνεται σε πλαγιογραμμές.

(23)	<i>πεδίο: αρχή λέξης</i>		
	α.	cenúrj-o ⁶	tsunúrjo Μεγ, Π105
	β.	liturj-á	luturjá Μεγ, Π105
	γ.	lekán-i	lakáni Σιλ, Κ30
	δ.	meγalón-a	mayalóna Σιλ, Κ30

(24)	<i>πεδίο: τέλος λέξης</i>		
	α.	áʝir-a	águra Μεγ, Π102
	β.	sic-á	sutsá Μεγ, Π108
	γ.	/fím-a/	fúma Μεγ, Π102
	δ.	/ómixl-a/	ómurxa Σιλ, Κ61

⁴ Σποραδικά παραδείγματα σε όλους τους ομιλητές.

⁵ Τα δεδομένα της Μεγίστης προέρχονται από την εργασία του Παντελή (2002) και τα δεδομένα της Σίλλης από την εργασία του Κωστάκη (1968).

⁶ Επειδή οι συγκεκριμένοι τύποι προέρχονται από γραπτές πηγές και, επομένως, δεν αντιπροσωπεύουν την προφορική πραγμάτωση της εκάστοτε λέξης, δε δίνονται σε κάθετες παρενθέσεις.

4.1.2. Η ενδιάμεση ποικιλία

Στην παραπάνω ενότητα παρουσιάσαμε ένα αριθμό δομών οι οποίες είναι χαρακτηριστικές της πίτζιν ποικιλίας και οι οποίες αποκλίνουν από την Ελληνική (ροδιακή και στάνταρτ) λόγω παρεμβολής από αντίστοιχες δομές της Τουρκικής. Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει την εμφάνιση αυτών των δομών στην ενδιάμεση ποικιλία που χρησιμοποιείται από τις νεότερες γενιές:

(25) Δομές παρεμβολής στην ενδιάμεση ποικιλία

ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ	
Δομή 1: Σύγχυση/αποφυγή μαρκάριατος του γένους	περιορίζεται σε μερική σύγχυση στο μαρκάρισμα
Δομή 2: Λέξεις με θέμα από τουρκική και κατάληξη από ελληνική	εμφανίζεται
ΣΥΝΤΑΞΗ	
Δομή 3: Παράλειψη ή μη συνεπής χρήση του άρθρου	δεν εμφανίζεται
Δομή 4: Μη πραγμάτωση συμφωνίας στο επίθετο	δεν εμφανίζεται
Δομή 5: Σύνταξη αριθμητικό + Ο-ενικός	δεν εμφανίζεται
Δομή 6: Δομές με ρήμα στο τέλος	περιορίζεται στις δομές με συνδετικό ρήμα και στις κτητικές και υπαρκτικές δομές
Δομή 7: Μη χρήση των προθετικών δεικτών	δεν εμφανίζεται
Δομή 8: Χρήση μεταθέσεων αντί προθέσεων	εμφανίζεται
Δομή 9: Μη χρήση του δείκτη της υποτακτικής	περιορισμένη εμφάνιση
Δομή 10: Μη χρήση συμπληρωματικών δεικτών και συνδέσμων	περιορισμένη εμφάνιση
Δομή 11: Σύγχυση της κτητικής – υπαρκτικής δομής	περιορίζεται σε μερική σύγχυση
Δομή 12: Απουσία ασθενών αντωνυμιών	εμφανίζεται
ΦΩΝΟΛΟΓΙΑ	
Δομή 13: Αποβολή τριβομένων και στιγμιαίων υπερωικών φθόγγων	παραγωγική εμφάνιση
Δομή 14: Στιγμαιοποίηση των μεσοδοντικών και υπερωικών τριβομένων	περιορισμένη εμφάνιση με διακύμανση
Δομή 15: Φωνηεντική αρμονία	σχεδόν δεν εμφανίζεται

Παρατηρούμε ότι, όσον αφορά τη μορφοσύνταξη, οι δομές που ανθίστανται είναι αυτές οι οποίες σχετίζονται με (α) τη σύγχυση του γένους, (β) την παράμετρο της κεφαλής πίσω (μεταθέσεις, ρήμα στην τελική θέση), (γ) συγκεκριμένα λεξικά τεμάχια (λέξεις με θέμα από Τουρκική και κατάληξη από Ελληνική, κτητικές και υπαρκτικές δομές που σχετίζονται με το λεξικό τεμάχιο *var* της Τουρκικής) και (δ) την απουσία των ασθενών αντωνυμιών. Το κοινό χαρακτηριστικό αυτών των δομών είναι ότι βρίσκονται στον πυρήνα της τυπολογικής διαφοροποίησης μεταξύ Ελληνικής και Τουρκικής, και ως εκ τούτου είναι αναμενόμενη η εμφάνισή τους και σε αυτή την ποικιλία.

Είναι πάντως χαρακτηριστική η εμφάνιση μιας επιπλέον φωνολογικής παρεμβολής αποκλειστικά στην ενδιάμεση ποικιλία. Πρόκειται για τη σταφυλική προφορά [q] του υπερωικού /k/ πριν από το οπίσθιο χαμηλό φωνήεν /a/

(26)	α.	qátsane	kátsane
	β.	qafé	kafé
	γ.	víqane	víkane
	δ.	miqrá	mikrá
	ε.	qárvuna	kárvuna

- (27) Τουρκική
α. kahve [qavé] ‘coffee’
β. kar [qar] ‘snow’

4.2. Δίγλωσσες μειονοτικές γλωσσικές κοινότητες και η θεωρία των κοινωνικών δικτύων

Στο πλαίσιο της προσέγγισης της γλωσσικής ποικιλότητας ως σημαντικής παραμέτρου της κοινωνικής ζωής και της κατασκευής ατομικών και συλλογικών ταυτοτήτων, η *θεωρία των κοινωνικών δικτύων* (*social networks*: Milroy 1987, 2002) αποτελεί ένα από τα πιο πολυσυζητημένα μοντέλα ανάλυσης των γλωσσικών επιλογών κοινωνικών ομάδων με προσδιορίσιμα χαρακτηριστικά που συνδέονται με την καταγωγή, τον τόπο διαμονής και τη συμμετοχή σε επαγγελματικές και κοινωνικές δραστηριότητες. Βασίζεται στη συστηματική παρατήρηση και αντιπαραβολή των γλωσσικών επιλογών μεμονωμένων ατόμων με τις δομές των προσωπικών τους κοινωνικών δικτύων και στοχεύει στη συσχέτιση των μικροδομών της κοινωνικής οργάνωσης με τις μακροδομές του ευρύτερου κοινωνιοπολιτισμικού περιβάλλοντος. Αυτή η προσέγγιση ενέχει σημαντική ερμηνευτική δυναμική σε σχέση με την κοινωνιογλωσσολογική κατάσταση δίγλωσσων γλωσσικών κοινοτήτων (Milroy & Li Wei 1995, Zentella 1997, Milroy 2002).

Ένα προσωπικό κοινωνικό δίκτυο αποτελεί το σύνολο των σχέσεων που το άτομο συγκροτεί με άλλα άτομα του στενού και του ευρύτερου κοινωνικού του περιγύρου. Τα άτομα συνήθως συμμετέχουν σε δύο τύπους δικτύων, τα *κλειστά δίκτυα* που περιλαμβάνουν τις στενές συγγενικές και φιλικές σχέσεις (κυρίως με μέλη της ίδιας κοινότητας), και τα *ανοικτά δίκτυα διεπίδρασης* που περιλαμβάνουν τις φιλικές και επαγγελματικές επαφές τους με τον ευρύτερο κοινωνικό χώρο (Milroy 2002). Η βασική αρχή, η οποία επιτρέπει τη σύνδεση των προσωπικών κοινωνικών δικτύων με φαινόμενα γλωσσικής διατήρησης ή μετακίνησης, είναι ότι «η ανάλυση των αλλαγών στη λειτουργία δικτύων που υποστηρίζουν τη χρήση τοπικών γλωσσικών ποικιλιών μπορεί να φωτίσει το φαινόμενο της γλωσσικής αλλαγής» (Milroy 2002: 549). Οι δίγλωσσες μειονοτικές κοινότητες ακολουθούν την ίδια γενική αρχή, δηλαδή, τα δίκτυα τα οποία συγκροτούνται στη βάση ισχυρών δεσμών λειτουργούν ως μηχανισμός υποστήριξης των μειονοτικών γλωσσών. Όταν οι δεσμοί χαλαρώνουν, είναι πιθανόν να επέλθει η γλωσσική μετακίνηση. Αυτό είναι δυνατόν να συμβεί και στην περίπτωση των γεωγραφικά οριοθετημένων κλειστών δικτύων της γειτονιάς ή του αγροτικού χώρου και στην περίπτωση των αντίστοιχων δικτύων των αστικών κέντρων, των ονομαζόμενων *δικτύων συναλλαγών* (*exchange networks*), των οποίων τα μέλη δεν κατοικούν στην ίδια περιοχή/ γειτονιά (Milroy & Wei 1995).

Οι δίγλωσσες μειονοτικές κοινότητες χαρακτηρίζονται από τη δημιουργία αμοιβαία κατανοητών ενδιάμεσων ποικιλιών (*contact vernaculars*), οι οποίες προϋποθέτουν ένα στάδιο συστηματικής επαφής των δύο κοινοτήτων και ανταγωνιστικής χρήσης των δύο γλωσσών (Winford 2003: 236). Σε επόμενες γενιές, τα μέλη της μειονοτικής ομάδας συχνά γίνονται δίγλωσσα ή μετακινούνται προς τη χρήση της κυρίαρχης γλώσσας, στις περισσότερες περιπτώσεις μέχρι την τρίτη γενιά ομιλητών (*the three generation shift pattern*). Τα παιδιά αυτής της γενιάς αποκτούν γλωσσική ικανότητα φυσικού ομιλητή στην κυρίαρχη γλώσσα (Zentella 1997, Winford 2003). Επίσης, παρατηρείται *επιλογή γλώσσας* με βάση το πλαίσιο της επικοινωνιακής περιστασης (*language choice patterns*), καθώς και συστηματική *εναλλαγή κωδίκων* κατά τη συνομιλία ανάμεσα στα μέλη της ομάδας (*code-switching*). Η αναλυτική προσέγγιση αυτών των φαινομένων μέσα από το μοντέλο των κοινωνικών δικτύων δίνει τη δυνατότητα σύνδεσης των καθημερινών γλωσσικών πρακτικών μεμονωμένων ομιλητών αφενός με τις ανεπίσημες κοινωνικές δομές και αφετέρου με τις αλλαγές που συντελούνται στο πολιτικό και το κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο, γεγονός που αποτελεί την ερμηνευτική δυναμική της θεωρίας (Gumperz 1982, Milroy & Li Wei 1995, Zentella 1997, Milroy 2002).

Στο πλαίσιο αυτής της μελέτης έγινε προσπάθεια να προσδιοριστεί η σχέση της δομής των προσωπικών κοινωνικών δικτύων μελών της κοινότητας των Μουσουλμάνων της Ρόδου με την γλωσσική ποικιλότητα και τη γλωσσική μετακίνηση που παρατηρείται στο πλαίσιο της. Ως βάση για τον προσδιορισμό της γλωσσικής ικανότητας των ομιλητών σε σχέση με την Ελληνική λαμβάνεται η πίσζιν ποικιλία της ελληνικής της πρώτης γενιάς, δηλαδή των ανθρώπων που έζησαν την περίοδο της ενσωμάτωσης, φοίτησαν στα σχολεία της κοινότητας και σήμερα έχουν μέση ηλικία ανάμεσα στα 60 και τα 70 χρόνια. Τα γραμματικά χαρακτηριστικά αυτής της ποικιλίας αντιπαραβάλλονται με τα γλωσσικά ρεπερτόρια νεότερων ομιλητών, δηλαδή ομιλητών που είναι σήμερα τα παιδιά και τα εγγόνια της πρώτης γενιάς. Οι ομιλητές του δείγματος προέρχονται από την πόλη της Ρόδου και από έναν ημιαγροτικό συνοικισμό έξω από την πόλη. Οι παρατηρούμενες μετακινήσεις στις γλωσσικές ποικιλίες που χρησιμοποιούνται από τους ομιλητές αντιπαραβάλλονται με τη δομή των προσωπικών τους δικτύων και κατ' επέκταση με τις δομές των κοινοτικών δικτύων τόσο στην πόλη όσο και στον ημιαγροτικό χώρο.

4.2.1. Ποικιλίες που χρησιμοποιούνται από διαφορετικές γενιές ομιλητών στο κλειστού τύπου δίκτυο της γειτονιάς στον ημι-αγροτικό χώρο

Συνολικά, όσον αφορά την πρώτη γενιά ομιλητών, δηλαδή τη γενιά 'των παππούδων', στον ημιαγροτικό χώρο παρατηρείται η συστηματική χρήση της πίσζιν ποικιλίας. Τα μέλη αυτής της γενιάς συμμετέχουν στα ίδια κλειστού τύπου ενδοκοινοτικά δίκτυα, που περιλαμβάνουν τη διευρυμένη οικογένεια, της οποίας τα μέλη κατοικούν στην ίδια περιοχή ή γειτονιά. Τα ανοιχτά δίκτυα διεπίδρασης αυτής της γενιάς, επίσης αποτελούνται από μέλη της ίδιας εθνοτικής ομάδας, με συνέπεια οι περισσότεροι άνθρωποι με τους οποίους αυτή η ομάδα έρχεται συστηματικά σε επαφή να είναι ομιλητές της Τουρκικής. Σε αυτή την ομάδα εντοπίστηκαν δύο ομιλητές οι οποίοι διαφοροποιούνται από τους υπόλοιπους της γενιάς τους, ως προς το ότι χρησιμοποιούν μια ενδιάμεση ποικιλία της Ελληνικής με λιγότερες παρεμβολές από την Τουρκική. Ο πρώτος είναι ένας από τους μεγαλύτερους σε ηλικία άντρες της ομάδας, ο οποίος εργάστηκε με έλληνες εργοδότες, με αποτέλεσμα να συμμετέχει εκτενώς σε ελληνικά δίκτυα διεπίδρασης στον επαγγελματικό τομέα. Η δεύτερη είναι η νεότερη γυναίκα της ομάδας (57 ετών κατά τη διεξαγωγή της έρευνας), η οποία συμμετέχει συστηματικά σε ανοιχτού τύπου δίκτυα διεπίδρασης με ομιλητές ελληνικής καταγωγής.

Η γενιά 'των γονιών' συστηματικά χρησιμοποιεί μια ενδιάμεση ποικιλία Ελληνικής –με λιγότερες παρεμβολές από τα Τουρκικά– εφόσον, παρά τη συμμετοχή στα ίδια κλειστού τύπου ενδοκοινοτικά δίκτυα, η οικονομική της επιβίωση βασίζεται στη συμμετοχή στις ευρύτερες κοινωνικές δομές. Το σύνολο των ανθρώπων αυτής της γενιάς, όπως και της προηγούμενης, φοίτησε στα κοινοτικά σχολεία στα οποία, ακόμα και μετά την κατάργηση της διδασκαλίας της Τουρκικής μετά το 1972, φοιτούσαν αποκλειστικά παιδιά της κοινότητας με αποτέλεσμα την ενίσχυση της δυναμικής των ενδοκοινοτικών δικτύων ως μηχανισμών διατήρησης της Τουρκικής. Όμως, εξ αιτίας της ραγδαίας ανάπτυξης της τουριστικής βιομηχανίας και της στροφής στην οικονομία της παροχής υπηρεσιών, το οικογενειακό εισόδημα δεν προέρχεται πλέον αποκλειστικά από τις αγροτικές εργασίες. Η εξάρτηση λοιπόν, αυτής της γενιάς από τα ενδοκοινοτικά δίκτυα οικονομικής δραστηριότητας έχει ελαττωθεί. Επίσης, τα ανοιχτού τύπου δίκτυα διεπίδρασης, τα οποία διαμορφώνουν οι ομιλητές αυτής της γενιάς, μεγιστοποιούν την επαφή με φυσικούς ομιλητές της Ελληνικής και ενισχύουν τη μετακίνηση προς τις στάνταρτ δομές. Και σε αυτή την ομάδα εντοπίστηκαν δύο ομιλητές οι οποίοι διαφοροποιούνται από τους υπόλοιπους της γενιάς τους ως προς το ότι επιδεικνύουν ικανότητα φυσικού ομιλητή στην ελληνική γλώσσα. Ο ένας είναι παντρεμένος με Ελληνίδα, γεγονός που αποτελεί μια σπάνια περίπτωση, και η δεύτερη είναι η κόρη της γυναίκας που επίσης διαφοροποιείται από τους υπόλοιπους της γενιάς της στην προηγούμενη ηλικιακή ομάδα.

Τα παιδιά και τα εγγόνια των δύο προηγούμενων ηλικιακών ομάδων έχουν ικανότητα φυσικού ομιλητή στην Ελληνική. Παρά τη συμμετοχή τους στο κλειστό δίκτυο της κοινότητας, τα ανοιχτού τύπου δίκτυα διεπίδρασης στα οποία συμμετέχουν αποτελούνται από μέλη και των δύο

εθνοτικών ομάδων. Επίσης, αυτή η γενιά έχει αποφοιτήσει ή παρακολουθεί το μονόγλωσσο δημόσιο σχολείο και δημιουργεί ισχυρούς προσωπικούς δεσμούς με φυσικούς ομιλητές της Ελληνικής οι οποίοι είναι μέλη της ίδιας ηλικιακής ομάδας. Όπως προκύπτει από τα δεδομένα, όλοι οι έφηβοι ομιλητές στο δείγμα μας είχαν ελληνικής καταγωγής ‘κολλητούς’. Στο πλαίσιο αυτής της ομάδας διαφαίνεται η σταδιακή εγκατάλειψη της χρήσης της Τουρκικής και πάλι σε σχέση με τη δομή και τη δυναμική των προσωπικών ενδο- και εξω-κοινοτικών δικτύων των ομιλητών, τα οποία όμως χρήζουν περαιτέρω έρευνας.

4.2.2. Ποικιλίες που χρησιμοποιούνται από διαφορετικές γενιές ομιλητών στο κλειστού τύπου δίκτυο της γειτονιάς στον αστικό χώρο

Συνολικά, στα δίκτυα της πόλης της Ρόδου η μετακίνηση προς τις στάνταρτ ποικιλίες της Ελληνικής έχει αρχίσει να συντελείται μια γενιά νωρίτερα, με αποτέλεσμα οι μεγαλύτεροι σε ηλικία ομιλητές της πρώτης γενιάς μετά την ενσωμάτωση να κάνουν κατά κύριο λόγο χρήση της ενδιάμεσης ποικιλίας. Παρά το γεγονός ότι το σύνολο των ανθρώπων αυτής της γενιάς φοίτησε στα κοινοτικά σχολεία με αποτέλεσμα την αδιάλειπτη έκθεση στη χρήση της Τουρκικής και τη συμμετοχή σε κλειστού τύπου αλληλοεπικαλυπτόμενα ενδοκοινοτικά δίκτυα, τα ανοιχτού τύπου δίκτυα διεπίδρασης στα οποία αυτοί οι ομιλητές συμμετέχουν αποτελούνται από μέλη και των δύο εθνοτικών ομάδων. Δύο ομιλητές διαφοροποιούνται από τους υπόλοιπους της γενιάς τους εφόσον χρησιμοποιούν την πίσζιν ποικιλία της Ελληνικής. Ο πρώτος είναι ο μεγαλύτερος σε ηλικία άντρας της ομάδας και η δεύτερη η νεότερη σε ηλικία γυναίκα (74 και 51 ετών αντίστοιχα κατά τη διεξαγωγή της έρευνας), και οι δύο με ελάχιστες επαφές με άτομα που δεν ανήκουν στην τουρκόφωνη κοινότητα.

Η γενιά των γονιών συστηματικά χρησιμοποιεί στάνταρτ ποικιλίες της Ελληνικής στην πόλη της Ρόδου, εφόσον, παρά τη συμμετοχή στα ίδια κλειστού τύπου ενδοκοινοτικά δίκτυα και τη φοίτηση στα κοινοτικά σχολεία, η οικονομική επιβίωση βασίζεται στη συμμετοχή στις ευρύτερες κοινωνικές δομές. Τα μέλη της γενιάς των γονιών της πόλης είναι είτε μισθωτοί είτε ιδιοκτήτες μικρών επιχειρήσεων, με αποτέλεσμα η επαγγελματική τους επιτυχία να εξαρτάται από τους δεσμούς τους με ανθρώπους που δε μοιράζονται την ίδια οικογενειακή και εθνοτική ιστορία. Επίσης, τα ανοιχτού τύπου δίκτυα διεπίδρασης τα οποία διαμορφώνουν οι ομιλητές αυτής της γενιάς, μεγιστοποιούν την επαφή με φυσικούς ομιλητές της Ελληνικής και ενισχύουν τη μετακίνηση προς τις στάνταρτ δομές.

Όπως και η γενιά των παιδιών στο κλειστού τύπου δίκτυο της γειτονιάς στον ημιαγροτικό χώρο, τα παιδιά και τα εγγόνια των δύο προηγούμενων ηλικιακών ομάδων που κατοικούν στην πόλη της Ρόδου έχουν ικανότητα φυσικού ομιλητή στην Ελληνική. Σε αυτή την ηλικιακή ομάδα τόσο στο ημιαγροτικό περιβάλλον όσο και στην πόλη δεν εντοπίστηκαν εξαιρέσεις ως προς το επίπεδο γλωσσικής ικανότητας σε ότι αφορά τη χρήση της Ελληνικής.

5. Συμπέρασμα

Η γλωσσική μετακίνηση της δίγλωσσης μειονοτικής κοινότητας των Μουσουλμάνων της Ρόδου προς τη χρήση στάνταρτ ποικιλιών της Ελληνικής μέχρι και την τρίτη γενιά ομιλητών είναι το άμεσο αποτέλεσμα μιας σειράς παραμέτρων, και συγκεκριμένα των πολιτικών και κοινωνικο-οικονομικών αλλαγών οι οποίες οδήγησαν στην αλλαγή της δομής των δικτύων της κοινότητας.

Κατ’ αρχάς, η μετά το ’47 μετάβαση στο νέο πολιτικό καθεστώς της ενσωμάτωσης στο Ελληνικό Κράτος κατέστησε την ελληνόφωνη πλειοψηφία των κατοίκων του νησιού την κυρίαρχη πολιτικά κοινότητα. Ως αποτέλεσμα, η αποκλειστική χρήση της Ελληνικής στη διοίκηση και τη δημόσια ζωή εδραίωσε τον κυρίαρχο ρόλο της στην τοπική κοινωνία. Κατά δεύτερον, οι αλλαγές στην τοπική οικονομία και η ανάπτυξη της τουριστικής βιομηχανίας οδήγησαν στη μετακίνηση ενός μεγάλου μέρους του αγροτικού πληθυσμού στην επιχειρηματική δραστηριότητα της παροχής υπηρεσιών. Αυτή η μετακίνηση ενίσχυσε τους δεσμούς αλληλεξάρτησης με την ελληνόφωνη

πλειονότητα και συνεπώς τη μετακίνηση προς στάνταρτ ποικιλίες της Ελληνικής. Επέτρεψε, δηλαδή, τη δημιουργία μεικτών δικτύων διεπίδρασης, σημαντικών για την οικονομική επιβίωση της κοινότητας.

Ως αποτέλεσμα των παραμέτρων αυτών, η κοινότητα των Μουσουλμάνων της Ρόδου μετακινήθηκε γλωσσικά προς στάνταρτ ποικιλίες της Ελληνικής, όπως άλλωστε κατά κανόνα συμβαίνει στις δίγλωσσες μειονοτικές κοινότητες ανά τον κόσμο, συνήθως μέχρι την τρίτη γενιά ομιλητών (*the three generation shift pattern*). Ο βαθμός διατήρησης της Τουρκικής στην προφορική επικοινωνία των ενδοκοινοτικών δικτύων, κυρίως σε σχέση με τους ομιλητές της νεότερης ηλικιακής ομάδας, αποτελεί αντικείμενο περαιτέρω διερεύνησης. Παρόλα αυτά, υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις για τη μετακίνηση των νεότερων ομιλητών προς την κυρίαρχη χρήση της Ελληνικής, η οποία είναι συνάρτηση μεταξύ άλλων και της παρακολούθησης και συμμετοχής στην κοινωνική ζωή όπως διαρθρώνεται στο πλαίσιο του μονόγλωσσου ελληνόφωνου σχολείου.

Βιβλιογραφία

- Enc, M. (1991). "The semantics of specificity". *Linguistic Inquiry* 22: 1-25.
- Georgalidou, M., V. Spyropoulos & H. Kaili. (2004). "Language shift in the bilingual in Greek and Turkish Muslim community of Rhodes". Paper presented in the 15 Sociolinguistic Symposium, 1-4 April, Newcastle, England.
- Georgalidou, M., H. Kaili & A. Celtec. (2005). "Language choice and code-alternation patterns in the bilingual in Greek and Turkish Muslim community of Rhodes". Paper presented in the 5th International Symposium on Bilingualism, 19-23 March, Barcelona, Spain.
- Göksel, A. & C. Kerslake. (2005). *Turkish: A Comprehensive Grammar*. London: Routledge.
- Gumperz, J.J. (1982). *Discourse Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Holton, D., P. Mackridge & I. Philippaki-Warbuton. (1997). *Greek: A Comprehensive Grammar of the Modern Language*. London: Routledge.
- Kontosopoulos, N. (1994). *Διάλεκτοι και Ιδιώματα της Ελληνικής*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.
- Kornfilt, J. (1997). *Turkish*. London: Routledge.
- Κωστάκης, Θ.Π. (1968). *Το Γλωσσικό Ιδιώμα της Σίλλης*. Αθήνα: Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών.
- Lewis, G. (2000). *Turkish Grammar*. Oxford: OUP.
- Milroy, L. & Li Wei (1995). "A social network approach to code-switching". Στο L. Milroy & P. Muysken (επιμ.), *One speaker, Two Languages*. Cambridge: Cambridge University Press, 136-157.
- Milroy, L. (1987²). *Language and Social Networks*. 2^η εκδ. Oxford: Blackwell.
- Milroy, L. (2002). "Social Networks". Στο J.K. Chambers, P. Trudgill & N. Schilling-Estes (επιμ.), *The Handbook of Social Variation and Change*. Oxford: Blackwell, 549-572.
- Παντελής, Π. (2002). *Η Ιστορία και η Διάλεκτος των Κατοίκων της Νήσου Μεγίστης [Καστελλόριζου]*. Αθήνα: Ελεύθερη Σκέψις.
- Παπαχριστοδούλου, Χ.Ι. (1986). *Λεξικό των Ροδίτικων ιδιωμάτων*. Αθήνα: Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών Δωδεκανήσου.
- Revithiadou, A., M. van Oostendorp, K. Nikolou & M.-A. Tiliopoulou. (υπό εκδ.). "Vowel harmony in contact-induced systems: the case of Asia Minor dialects of Greek". Στο B. Joseph, A. Ralli & M. Janse (επιμ.), *Proceedings of the 2nd International Conference on Modern Greek Dialects and Linguistic Theory*. [Διαθέσιμο επίσης και στο ROA 731-0405.]
- Trudgill, P. (2003). "Modern Greek dialects: A preliminary classification". *Journal of Greek Linguistics* 4: 45-64.
- Tsitselikis, K. & G. Mavrommatis. (2003). *Turkish: The Turkish Language in Education in Greece*. Mercator-Education: European network for Regional or Minority Languages and Education.
- Winford, D. (2003). *An Introduction to Contact Linguistics*. Oxford: Blackwell.
- Zentella, A.C. (1997). *Growing up Bilingual*. Oxford: Blackwell.